

DERIVACIÓ DEVERBAL REGRESSIVA EN CATALÀ I EN CASTELLÀ

INTRODUCCIÓ

L'objectiu de la meua comunicació és descriure alguns aspectes de la derivació de verbal regressiva en català i castellà. Observo els mots derivats que comencen amb les lletres A-E en tres diccionaris, dos d'etimològics, que ens poden ajudar a determinar la direcció de la derivació: *Breve diccionario etimológico de la lengua castellana*, de Joan Coromines (1976) i *Diccionario etimológico*, de Jordi Bruguera (1996). Com que el diccionari de Coromines és relativament antic, he estudiat també el material lèxic del *Diccionario abreviado del español actual*, de Manuel Seco, Olimpia Andrés i Gabino Ramos (2000).

L'estudi de la derivació regressiva presenta diferents problemes. Els diccionaris contenen nombroses indicacions estilístiques o dialectals per als substantius regressius, és a dir, aquests sovint no pertanyen al lèxic comú de la llengua, p. ex. cat. *arrest* és un mot *antic* en el sentit d'acció d'arrestar-se o deturar-se' (Enciclopèdia Catalana 1983); esp. *asocio* té la qualificació d'*americanisme* (Coromina 1976).

També suposa una dificultat el fet que el significat del substantiu regressiu no sempre és uniforme. A més de la seva funció bàsica d'expressar l'acció o el resultat del verb corresponent, pot tenir altres significats, com ara instrument, lloc, etc., p. ex. cat. *adob*, a més d'acció d'adobar', té altres accepcions com ara 'ingredient utilitzat per a adobar carns, llegums, etc.'; el substantiu *afait* ni tan sols no té el sentit d'acció o resultat del verb *afaitar*, només 'substància emprada com a adob del cutis...'

A més del derivat regressiu, sovint existeix un altre derivat amb sufix, p. ex. cat. *ajust/ajustament*, *començ/començament*, *conversal/conversació*, en què cal tenir en compte quin és el derivat més freqüent o quines diferències semàntiques o estilístiques hi ha entre les dues formes.

El problema bàsic és determinar amb seguretat la direcció de la derivació, és a dir, si es tracta de derivació de verbal regressiva o si, al contrari, és el verb el que es forma a partir d'un substantiu primari. El criteri que se sol mencionar, també

en el cas d'altres llengües romàniques, és el semàntic (Pérez Saldanya et alii 2004: 246 i Cunha/Cintra 1999: 105). Vegem-ne una explicació una mica diferent:

[...] hi ha dos criteris per a intentar de veure-hi clar [...] Si el nom es defineix més aviat en funció del verb, és a dir, com a acció o resultat del verb, n'és un derivat postverbal. [...] D'altra banda, la solució més segura sol ser l'etimològica: trobarem que la majoria de mots postverbals no existien en llatí, i sí, en canvi, els verbs que n'han estat la base. Per això els noms n'han pogut ser derivats després (Bruguera 2006: 18).

Per totes aquestes dificultats resulta difícil fer estadístiques per demostrar el pes d'aquest tipus de derivació en la morfologia de les dues llengües. Em dedicaré bàsicament a presentar alguns aspectes relacionats amb la direcció de la derivació, des del punt de vista etimològic, fonètic i morfològic, deixant de banda el criteri més sovint mencionat, el semàntic, i al mateix temps faré algunes observacions i comparacions entre les dues llengües.

L'estudi més complet que conec sobre la derivació regressiva és la tesi doctoral de Xavier Rull Muruzábal, *Els substantius d'acció i efecte en català*, capítol iv: «Conversió» (Rull 2007), que tracta la qüestió de forma exhaustiva, també amb referències al castellà. La meva comunicació només hi pot afegir alguns petits punts innovadors. Una diferència és que tractarà de presentar el problema des d'un punt de vista més aviat diacrònic.

I. DIRECCIÓ DE LA DERIVACIÓ: CRITERI ETIMOLÒGIC

Al text citat de Bruguera (2006: 18) apareixen com a criteris per determinar la direcció de la derivació la semàntica i l'etimologia del substantiu. Vegem alguns exemples per al criteri semàntic: en el cas dels mots *atacar/atac*, *ballar/ball*, *empatar/empat*, el substantiu expressa l'acció o el resultat del verb; per tant es tracta de derivació regressiva, mentre en casos com ara *abisme/abismar*, *cadena/cadenar*, *ciment/cimentar*, el verb es forma a partir d'un substantiu de significat concret, cosa que indica que la derivació és de direcció contrària.

Però també trobem casos en què aquest criteri contradiu l'etimologia. Hi ha parelles com ara *auxiliar/auxili*, *contagiar/contagi*, *divorciar/divorci*, que des del punt de vista del significat semblen casos de derivació regressiva, però, segons el diccionari etimològic, el mot primari és el substantiu. En el cas del castellà *columpiar/columpio* trobem un substantiu de sentit concret; tanmateix, aquest es forma a partir del verb, segons el diccionari etimològic.

Si només un dels dos membres de la parella existia en llatí (o en alguna altra llengua d'origen) i d'allí passa al català o al castellà, la derivació és clara, perquè aquest mot serà el mot primari i l'altre el derivat, que es forma ja en la fase ro-

mànica, p. ex. ll. *COMPARARE* > cat./cast. *comprar*, derivat: *compra*; *CONSOLARI* > cat./cast. *consolar*, derivat: cat. *consol*, cast. *consuelo*; *CAECU* > cat. *cec*, cast. *ciego*, derivat: *cegar*; *CENTRU* > cat. *centre*, cast. *centro*, derivat: *centrar*; cat. *bregar* germanisme, derivat: *brega*. En altres casos, segons els diccionaris etimològics, tots dos mots vénen del llatí (o d'una altra llengua), però el diccionari estableix un ordre i dóna un mot com a primari, p. ex. ll. *ABORTARE/ABORTU*, *CENARE/CENA*, *CURARE/CURA*, francès *débuter/début* (Bruguera 1996). En tots quatre casos el substantiu expressa l'acció o resultat del verb (*CENA* pot tenir també sentit concret); per tant, semblen casos de derivació regressiva; tanmateix, les derivacions indicades pel diccionari etimològic són *abortar* > *aborto*, *cena* > *cenar*, cast. *cura* > *curar* (Coromina 1976 i Bruguera 1996), *debutar* > *debut* (Bruguera 1996). En aquests casos podríem pensar que per a l'etimòleg són les dates documentals les que justifiquen la direcció de la derivació: el mot primari serà el que va entrar primer en la llengua. Vegem els nostres mots: *abortar* (1241), *aborto* (1587); *cena* (1140), *cenar* (1140); cast. *cura* (1220-1250), *curar* (s. xiv); cat. *cura* (1200), *curar* (s. xiv); cat. *debutar* (1890), *debut* (1890). En el cas de *cenar/cena* i *debutar/debut* trobem la mateixa data; per tant no es justifica completament l'ordre de la derivació. També trobem casos contradictoris: en el diccionari català apareix com a mot primari *corona* (s. xiv), mot derivat *coronar* (1200); per tant, el derivat es documenta abans que el mot primari, però evidentment la semàntica justifica la direcció substantiu > verb. Altres exemples: cast. *abanar* (1601) > *abano* (1548), *afanar* (1a meitat del s. xiv) > *afán* (1140), *causa* (1251) > *causar* (1148), etc. Abans hem presentat com un cas estrany la derivació cast. *columpiar* > *columpio* i sembla que les dates documentals tampoc no justifiquen aquesta direcció: *columpiar* (1475), *columpio* (1400). Els dos membres de la parella *cant/cantar* també vénen del llatí (*CANTU*, *CANTARE*), però els dos diccionaris etimològics donen una direcció diferent: Coromina, per a l'espanyol, dóna *cantar* (s. x) > *canto* (1220); Bruguera per al català *cant* (s. xiv) > *cantar* (s. xiv). Naturalment, des del punt de vista metodològic, les dates documentals sempre s'han de considerar «provisionals», per tant no poden ser l'argument decisiu per determinar la direcció derivacional.

Troben també altres casos en què, segons l'etimologia, la direcció de la derivació és diferent en les dues llengües: en castellà tenim *bostezar* > *bostezo*, que és clarament una derivació regressiva. Els mots catalans tenen una etimologia diferent i, segons el diccionari etimològic, l'ordre és *badall* > *badallar*; per tant, és l'ordre invers del castellà, malgrat que la relació semàntica és idèntica en les dues llengües i totes dues parelles semblen casos de derivació regressiva. El mot *badall*, segons el diccionari etimològic, és un derivat de *badar* (altra possibilitat és que procedeixi de *BATACULUM*) i de *badall* es forma *badallar*.

Vegem un altre cas difícil, el mot *estrena*, interessant també perquè el gènere de la paraula difereix del gènere del mot castellà corresponent, *estreno*. Al diccionari de Bruguera apareix com a entrada el substantiu, i com a mot deri-

vat, el verb *estrenar*. El mot primari procedeix del ll. STRENA ‘presagi, regal festiu de bon auguri’ (Bruguera 1996), i al s. XIV en català tenia un sentit concret semblant: ‘regal, especialment com a gratificació d’un servei’. El diccionari indica encara el significat ‘acció d’estrenar’, però més endavant i més endins, d’acord amb la seva estructura «jeràrquica», en la secció del derivat *estrenar*, en el text trobem que el derivat postverbal és *estrena*, sense que aquest mot aparegui una altra vegada (més avall i més endins) com a derivat d’estrenar. És a dir, la sèrie derivativa completa és *estrena* > *estrenar* > *estrena*, però el diccionari només ens indica el primer substantiu. En castellà la solució és més senzilla, perquè el substantiu és masculí i la derivació *estrenar* > *estreno* no presenta cap problema. De fet el mot *estrena* apareix a les llistes catalanes de substantius formats per derivació regressiva (Fabra 1956: 129-130 i Bruguera 2006: 18), o sigui, els autors no prenen en consideració l’etimologia.

Hem de concloure que pot haver-hi contradiccions entre el criteri diacrònic i el sincrònic, perquè «[el] parlant no té perquè tenir coneixement de la història del seu lèxic» (Rull 2007: 264). Aquest autor enumera parelles de mots, com ara *clic/clicar*, *contacte/contactar*, *impacte/impactar*, *visió/visionar*, *versió/versionar*, que considera casos de derivació regressiva, contràriament a les dades històriques (Rull 2007: 265). Tanmateix, més endavant també tindrà en compte l’etimologia i mirarà de confrontar-la amb els altres criteris.

II. DIRECCIÓ DE LA DERIVACIÓ: CRITERIS FONÈTICS

1. *Accent*

Malgrat algunes afirmacions com «no hi ha cap canvi formal que ens informi de la direcció del procés» (Pérez Saldanya et alii 2004: 246), mirarem de trobar alguns indicis formals, fonètics i morfològics, que ens puguin ajudar a determinar si es tracta de derivació regressiva.

Comencem amb l’accent (per al portuguès, veg. Rodrigues 2002: 12-13). Els mots patrimonials castellans acabats en vocal són plans. En català les condicions són una mica més complicades: generalment els mots acabats en vocal són plans i els acabats en consonant són aguts, però hi ha altres casos, com ara els mots que tenien una *-n* final secundària, p. ex. *abandó*, *destí*, *esperó*. Els mots formats en les dues llengües, entre altres els regressius que ens interessin ara, evidentment s’adaptin a aquestes característiques. Per tant, si trobem substantius d’accentuació diferent, no es tracta de derivació regressiva, sinó al contrari, el substantiu és un cultisme o estrangerisme i a partir del substantiu es forma el verb:

cat. *càlcul* > *calcular*, *dipòsit* > *dipositar*, *estímul* > *estimular*, etc.
cast. *cálculo* > *calcular*, *depósito* > *depositar*, *estímulo* > *estimular*, etc.

Troblem sèries de mots amb les dues direccions de la derivació: cat. *equivoc* (adjectiu) > *equivocar* > *equivoc* (substantiu).

Suposa un problema el fet que, en certs casos que consten com de derivació regressiva als diccionaris etimològics, el substantiu castellà és esdrúixol (o en català la seva accentuació discrepa de la normal), si el substantiu és un llatanisme, com ara cat./cast. *computar* > *còmput/còmputo* (COMPŪTUS), o fins i tot quan el substantiu no és un llatanisme *duplicar* > *dúplica* (significat jurídic). Pot haver-hi casos en què difereixen les dues llengües: *càstig/castigo*, en què l'accentuació de la paraula catalana s'explica com a ultracorrecció per evitar pronúncies aprovençalades a l'estil de *publíc, frenetíc, historíc* (DECat). Amb prefix, el mot pot adoptar per analogia l'accentuació del mot primari: *desanimar* > *desànim*, on el mot sense prefix, *ànim*, és un llatanisme. També tenen una accentuació anormal *càrrec* i *càrrega, bàtec, màstec, ròssec, tràfec* (els quatre últims a Bruguera 2006: 148), que corresponen a verbs acabats en *-egar* —l'accentuació normal apareix en les derivacions *estossegar* > *estossec, batec/bategar* > *batega*.

Considerem ara l'accentuació dels substantius corresponents a verbs acabats en *-iar* (*-uar*) a les dues llengües (Menéndez Pidal 1980: 274). Hi ha dos casos diferents, que es veuen clarament en castellà: en el substantiu, l'accent pot caure damunt la vocal anterior a la *i* o damunt la *i*: el primer tipus seria *angustiar* < *angustia, beneficiar* < *beneficio, conciliar* < *concilio, contagiar* < *contagio, divorciar* < *divorcio*, etc.; l'altre tipus és *ataviar* > *atavío, avaluar* > *avalúo, desafiar* > *desafío, descarriar* > *descarrió, desviar* > *desvío, enviar* > *envío, extraviar* > *extravío*. En català, el primer grup té elements com *benefici, concili, contagi, divorci*, etc., però no trobem regressius corresponents al segon grup, el mot masculí seria agut, però aquestes formacions no existeixen: **avalú, *desafi, *desví, *enví, *extraví*, sinó que hi trobem *avaluació, desafiament, desviació/desviament, enviament* (del verb *extraviar* no es forma cap substantiu; *ataviar, descarriar* no tenen corresponent català). En castellà hi ha també diferència d'accent a la conjugació: *angustio, desafío*, mentre en català tots els verbs en *-iar* presenten la mateixa conjugació: *angustio, desafío*.

Podríem pensar que els dos tipus corresponen a dues direccions diferents, ja que els exemples enumerats fins ara il·lustren les direccions *desafiar* > *desafío* (derivació regressiva) i *angustia* > *angustiar* (derivació no regressiva) i aquesta direcció és corroborada pels diccionaris etimològics. Però no podem justificar aquesta anàlisi, perquè hi ha massa excepcions en què aquest criteri no coincideix amb les indicacions dels diccionaris etimològics. Segons aquests, es produeix derivació regressiva en els següents casos, malgrat que l'accent cau damunt la vocal anterior a la *i*: cat. *canviar* > *canvi, denunciar* > *denúncia, pronunciar* > *pronúncia, renunciar* > *renúncia* (els tres últims potser per influència del mot *anunci*, mot primari per formar el verb *anunciar*; el diccionari espanyol considera el verb com a mot primari) (cor-

responents castellans: *cambio, denuncia, renuncia*), cast. *aliviar* > *alivio, columpiar* > *columpio*, etc. Per altra banda, també hi ha casos de derivació substantiu > verb, segons les indicacions del diccionari etimològic, en què el substantiu s'accentua damunt la *i*: cast. *estría* > *estriar*, *bastío* > *bastiar* (cat. *estria* > *estriar*). El primer substantiu procedeix del llatí *STRIA* i com que el mot és breu, l'accent per força cau damunt la *i*; el mot *bastío* procedeix de *FASTIDIUM* i amb la síncope de la *D* l'accent del mot castellà cau damunt la *i*, on era en llatí.

2. Altres criteris fonètics

Pot haver-hi encara altres condicions fonètiques que ens ajuden a determinar la direcció de la derivació, si tenim en compte l'evolució de certs sons. A vegades aquesta derivació és esporàdica i no regular. Així, en una parella com ara el cast. *anzuelar* (Seco et alii 2000) / *anzuelo*, podem saber que no es tracta de derivació regressiva perquè el diftong del verb no és etimològic, sinó que apareix per analogia amb el substantiu *anzuelo* (< *HAMICIOLUS), en què s'ha format en posició tònica. Cal observar, tanmateix, que el diftong normalment no es manté, p. ex. *espuela* > *espolear*, *estiércol* > *estercolar*. Tenim el cas contrari en mots com *desfogue*, *desove*, en què el mot primari deu ser el verb, perquè en posició àtona no apareix el diftong (contràriament a *fuego*, *huevo*) i a partir del verb es forma el substantiu, sense diftong. És semblant el cas de *costar/costo*, *costa*, *coste*, en què, en el substantiu, no apareix el diftong, contràriament a la forma verbal accentuada damunt l'arrel, *cuesta*.

A la parella catalana *petar/pet*, si comparem la forma fonètica del substantiu amb el mot corresponent del castellà, *pedo*, podem pensar que la *t* del català s'ha ensordit en posició final i el verb es forma a partir del substantiu. Efectivament, segons els diccionaris etimològics en català, el mot primari és *pet* (< *PEDITUM*) i en deriva el verb, mentre que en castellà la forma primària és el verb *peer* (< *PEDERE*) i el substantiu corresponent és *pedo* < *PEDITUM* —naturalment, en castellà no podem parlar de derivació regressiva, perquè *peer* i *pedo* no presenten la relació formal característica d'aquest tipus de derivació.

III. DIRECCIÓ DE LA DERIVACIÓ: CRITERIS MORFOLÒGICS

1. Terminacions -ear / -ejar, -egar

Trobem molts casos de verbs catalans acabats en *-ejar* que formen el substantiu en *-eig*, i de verbs castellans corresponents acabats en *-ear* que formen el substantiu en *-eo*: cat. *airejar/aireig*, *balancejar/balanceig*, *bloquejar/bloqueig*,

bombardejar/bombardeig; cast. *acarrear/acarreo*, *bloquear/bloqueo*, *bombardear/bombardeo*, *bucear/buceo*, *cabecear/cabeceo*, etc. Observem que aquests verbs són morfològicament compostos, ja que la base n'és un substantiu, com ara *aire* (*airejar*), *bloc* (*bloquejar*), etc. En aquests casos la direcció de la derivació és clara. Si el verb no és morfològicament compost, és a dir, no es forma a partir d'un substantiu, la direcció de la derivació ja no és tan previsible, p. ex., segons els diccionaris etimològics, la derivació és *asear* > *aseo*, *emplear* > *empleo*, però *deseo* > *desear*. Observant l'última parella es veu que es tracta d'un cas diferent, ja que el corresponent català no presenta les terminacions *-ejar* / *-eig*: *desig* > *desitjar*. Hi ha un altre grup de verbs morfològicament compostos, amb la mateixa terminació, formats a partir d'un adjectiu, com ara cat. *agrejar*, *altejar*, *amarguejar*, *amplejar*; cast. *cojear*, *falsear*, *hermosear*, *ronquear*, etc., però aquests rarament formen el substantiu en *-eo* / *-eig* (*blanquear/blanqueo*, *blanquejar/blanqueig*).

Malgrat la regularitat de la correspondència *-ejar* / *-eig* i *-ear* / *-eo*, pot mancar un dels membres de la parella: cast. *bromear*/*bromeo, *chasquear*/*chasqueo, *chicotear*/*chicoteo, etc. (en molts casos el substantiu no es documenta al diccionari de Coromines, però sí al de Seco et alii 2000, p. ex. cast. *balancear/balanceo*, *besuquear/besunqueo*, *burbujear/burbujeo*, *chispear/chispeo*, *chorrear/chorreo*, *chulear/chuleo*, etc.); cat. *broncejar*/*bronceig, *bromejar*/*bromeig, etc. Per altra banda, també hi ha casos en què existeix el substantiu amb sufix *-eo* / *-eig*, sense el verb corresponent, p. ex. cast. *abejeol*/*abejear, *abejorreo*/*abejorrear (Seco et alii 2000). També hi ha alguns casos en què la terminació *-eo* correspon a un verb acabat en *-ar*: *borbollar/borbolleo*, *crorotar/crotoreo* (Seco et alii 2000).

En català els verbs acabats en *-egar* formen el substantiu amb *-ec*: *abonyegar/abonyec*, *aplegar/aplec*, etc. Trobem aquesta terminació freqüentment en verbs que comencen amb *es-*: *estossegar/estossec*, *esbramegar/esbramec*, *esbufegar/esbufec*, etc. En aquest cas també es tracta de verbs morfològicament compostos (Bruguera fa constar el verb *estossegar* com a derivat del substantiu *tos*, i *esbramegar* i *esbufegar* com a derivats de *bramar* i *bufar*). Si el verb no és morfològicament compost, el deverbial pot ser diferent: *segar/sega*.

Si en verbs castellans acabats en *-ear* trobem un substantiu no acabat en *-eo*, o verbs catalans en *-ejar* i substantiu no acabat en *-eig*, no es tracta de derivació regressiva, sinó que la direcció és substantiu > verb: cat. *broma* > *bromejar*, *fàstic* > *fastiguejar*; cast. *asco* > *asquear*, *broma* > *bromear*, etc.

2. Verbs i substantius amb afix

Observem els verbs i substantius formats amb afix (Rodrigues 2002: 13-14). La presència de certs sufixos ens ajuda a determinar si es tracta de derivació verb > substantiu o substantiu > verb. En el cas de la parella cat. *argumentar/*

argument o *estacionar/estació* apareixen com a elements de formació els sufixos *-ment* i *-ció*. Sabent que aquests sufixos s'afegeixen a l'arrel verbal, les sèries derivacionals només poden ser (*argüir* >) *argument* > *argumentar*, (*estar* >) *estació* > *estacionar*.

En aquest apartat ens ocuparem essencialment dels prefixos. Els que apareixen al meu corpus són *a-*, *des-* i *en-*. El més interessant sembla ser *des-* —el prefix *con-* no sembla condicionar la derivació regressiva: cast. *concatenar*/*concatene, *condensar*/*condense, *confiar*/*confío, *confrontar*/*confronte, *consagrar*/*consagre, etc. Els meus primers exemples seran del castellà. Segons els dos diccionaris etimològics, els substantius formats amb prefix són derivats regressius del verb prefixat, p. ex. cast. (*honrar* >) *deshonrar* > *deshonra*, (*concertar* >) *desconcertar* > *desconcierto* i no *honrar* > *honra* > *deshonra*, *concertar* > *concierto* > *desconcierto*. Tot i així, segons els diccionaris etimològics hi ha casos com ara cast. *desamor* (1220-1250), *desamar* (1444), en què la derivació és *amor* > *desamor* i *amar* > *desamar* (i no *desamar* > *desamor*). Per al català Bruguera (1996) ens indica les mateixes relacions. Per altra banda, hi ha substantius que no tenen verb corresponent, p. ex. cast. *desacierto*, *desventaja*, per tant, es pot pensar que vénen del substantiu sense prefix: *acierto* > *desacierto*, *ventaja* > *desventaja*.

Hi ha, tanmateix, un grup de verbs en què la direcció verb > substantiu és evident, p. ex. el substantiu cast. *desarme* només pot ser derivat de *desarmar*, perquè no existeix la derivació *armar* > *arme. Entre aquests derivats regressius són particularment freqüents els acabats en *-e* (Santiago Lacuesta / Bustos Gisbert 1999: 4550).

Vegem alguns mots d'aquest segon grup, en què la derivació regressiva és evident. Només indico mots que existeixen també en català:

Exemples del diccionari de Coromines:

desacato (no existeix la derivació *acatar* > *acato), *desalojo* (a Seco et alii 2000 apareix *alojo*, amb qualificació de «raro»; el substantiu normal és *alojamiento*), *desarme*, *descuento* (considero que la derivació primària és *contar* > *cuenta*), *desembarco*, *desembolso*, *desenfreno*, *desfile*, *desfonde*, *desgaste*, *desglose*, *desmonte*, *desplante*, *desplome*, *destierro*, *destrozo*, *desvío*.

Vegem-ne els corresponents catalans:

desacatament, *desallotjament*, *desarmament*, *descompte*, *desembarcament*, *desembors/desemborsament*, *desenfrenament*, *desfilada*, *desfonament*, *desgast*, *desglossament*, *desmuntatge* (*desmunt* té un significat tècnic), *desplantació/desplataada*, *desterrament*, *destrossa*, *desviació/desviament* (el mot *desplom*, de significat tècnic, apareix al diccionari de Bruguera com a derivat de *plom*; a partir de *desplom* es forma *desplomar*).

Trobem que en castellà la derivació regressiva en el cas de verbs amb el prefix *des-* és molt més freqüent que en català; a la nostra llista apareixen *descompte*, *desembors* com a solució facultativa, *desgast*, *destrossa*. En molts casos el català utilitza el sufix *-ment*.

Al diccionari de Seco et alii (2000) trobem encara altres exemples que mostren que aquesta derivació és molt productiva en castellà.

Exemples de Seco et alii (2000); el verb apareix al diccionari de Coromines; el substantiu, no:

desacomodo, *desacople*, *desangre*, *desare* (reg.), *desbarro* (raro) / *desbarre*, *desbarato* (raro) / *desbarate*, *desbaste*, *desboque*, *desborde*, *desbroce*, *descabello* (taurom.), *descalabro*, *desconche*, *desespero*, *desfogue*, *desgaje*, *desgrane*, *desgreño*, *deshoje*, *desjarrete*, *deslumbre*, *deslustre*, *desmandel*, *desmando*, *desmantele*, *desmelene*, *desmoche*, *desocupo*, *despabilo*, *desparrame*, *despego/despegue*, *despiste*, *despueblo*, *despunte*, *desquicio*, *des-tape*.

Exemples de Seco et alii (2000); al diccionari de Coromines no apareix ni el verb, ni el substantiu:

desate (raro), *descepe*, *desciegue*, *descojone*, *descorche*, *descuajo/descuaje*, *descuelgue*, *descoble*, *desencaje*, *desencuaderne* (col.), *desenjaule*, *desfase*, *desfreno*, *desguace*, *despelote*, *despeluche*, *despeluje*, *desperfollo*, *despiezol*, *despiece*, *despioje*.

Suposa un problema el fet que en certs casos existeix el substantiu, però no el verb, p. ex. *descaro*/*descarar, *descasque*/*descascar, *destinte*/*destintar, *desuso*/*desusar. Aquí no podem parlar de derivació regressiva, però tampoc no podem dir que la derivació es produeixi afegint-hi el prefix: *caro > *descaro*, *casque > *descasque*.

Si fem la llista dels substantius prefixats que tenen un corresponent sense prefix format per derivació regressiva, la diferència entre el castellà i el català ja no és tan visible:

cast. *desarraigo* (existeix la derivació *arraigar* > *arraigo*), *desamparo*, *desarreglo*, *descarga*, *desconsuelo*, *desembarazo*, *desencanto*, *desengaño*, *desenlace*, *desempate*, *desguace*, *deshielo*.

cat. *desarrelament*, *desarreglament*, *descàrrega*, *desconsol/desconsolació*, *desembaràs*, *desemparament/desemparança*, *desencant*, *desengany*, *desenllaç*, *desempat*, *desguàs*, *desgel*.

En nou dels tretze casos trobem derivats regressius també en català. Sembla, així, que quan existeix la derivació regressiva del verb sense prefix, la de-

rivació del verb amb prefix es produeix amb relativa facilitat. En aquests casos potser es tracta d'un fenomen d'analogia amb la forma sense prefix.

Amb els prefixos *a-* i *en-* també trobem casos semblants, encara que molt menys nombrosos, que mostren certa diferència entre el castellà i el català:

Prefix *a-*

cast. *abrazo, acomodo, ajuste, aplomo*.

cat. *abraçada, acomodament, ajustament, aplom*.

Exemples de Seco et alii (2000); el verb apareix a Corominas (1976); el substantiu, no:

abuceo, acaloro (pop.), *acelero, adeudo, agarre*.

Prefix *en-*

cast. *embarque, enclave, encuadre, enganche, engrase, enlace, enredo*.

cat. *embarcament, enclavament, enquadrament, enganxada/enganxament, engreix, enllaç/enllaçament, enredament*.

Exemples de Seco et alii (2000); el verb apareix a Corominas (1976); el substantiu, no:

embrujo, empapele (jerga), *empiedro* (reg.), *encalo, encame, encaño, encare, encarte, encuaderne, engrane, enrame, enrollé, entono*.

3. Tipus de conjugació

En el cas de la derivació substantiu > verb es formen sempre verbs de la 1a conjugació, ja que aquest és el tipus morfològic productiu —hi ha un petit nombre de verbs en *-ir* formats a partir d'adjectius, com ara *espessir, estretir* (Badia Margarit 1975: 348). Per a la derivació regressiva es troben exemples en totes les conjugacions, tot i que quantitativament predominin també els verbs de la 1a conjugació, ja que és la més freqüent. Per tant, tots els casos en què tenim un substantiu aparentment regressiu i un verb que no sigui de la 1a conjugació, es tracta realment sempre de derivació regressiva, com ho confirmen també els diccionaris etimològics, p. ex. cast. *acorrer* > *acorro*, *doler* > *duelo*, *combatir* > *combate*, *consumir* > *consumo*, *esgrimir* > *esgrima*; cat. *combatre* > *combat*, *barbullir* > *barbull*, *bullir* > *bull*, *consumir* > *consum*, *cruixir* > *cruix*, *escarnir* > *escarn*, *escruixir* > *escruix*.

IV. DIRECCIÓ DE LA DERIVACIÓ EN EL CAS DELS ESTRANGERISMES

Al diccionari de Bruguera podem trobar alguns estrangerismes; al de Corominas, pocs, ja que es tracta d'un diccionari menys modern. Per determinar la direcció de la derivació podem aplicar alguns dels criteris que hem vist fins ara.

Una parella relativament antiga en les dues llengües és *esquiar/esquí*. Tant Corominas (1976) com Bruguera (1996) estableixen l'ordre substantiu > verb, ordre que correspon als criteris que hem vist fins ara, ja que *esquí* no és un mot d'accentuació normal, per això és plausible que va entrar primer en la llengua i a partir del substantiu es va formar el verb. És una mica semblant el cas de *controlar/control*, tot i que els dos mots obeeixen als requisits fonotàctics dels mots patrimonials. Només que *control* no té vocal temàtica i els derivats regressius en castellà normalment en tenen (amb poques excepcions, com *desdén*, *desliz*). Per tant, des del punt de vista fonètic sembla convenient establir l'ordre *control* > *controlar*, com apareix a Bruguera. Per la mateixa raó podem establir l'ordre cast. *chutar* > *chutar* (apareixen al diccionari de Seco et alii 2000), cat. *xut* > *xutar*, com ho confirma Bruguera. El cas del cat. *clac* > *clacar* és semblant. A la parella cast. *debutar/debú debut* (Seco et alii 2000), cat. *debutar/debut*, per la mateixa raó, podem pensar que l'ordre és *debut* > *debutar*, però al diccionari de Bruguera apareix l'ordre contrari, com hem vist més amunt. Tots dos mots vénen del francès (*début, débiter*); en català l'estructura fonotàctica de *debut* sembla convenient, el mot agut acaba en *t*, com ara *ajut*, *debat*, però en castellà l'accentuació i la terminació són anormals, per això pensem que la derivació no és regressiva. Des del punt de vista diacrònic es pot pensar que els dos mots entren alhora, sigui en el castellà, sigui en el català. A la parella cast. *esnifar/esnife* (Seco et alii 2000), el substantiu té vocal final, malgrat que ve de l'anglès *sniff*. En aquest cas podríem suposar que l'ordre és *esnifar* > *esnife*, perquè la presència de la vocal final podria indicar que el mot s'ha format en castellà. Sembla confirmar aquesta suposició el fet que al diccionari *Clave* (1997) apareix només el verb, i el substantiu, (encara) no. Tanmateix, trobem nombrosos estrangerismes en què aquesta *-e* final apareix de forma espontània, com ara *esquife*, *jefe*, *yate*.

ILDIKÓ SZIJJ

Universitat Eötvös Loránd,
Budapest

BIBLIOGRAFIA

- Badia i Margarit 1975: Antonio M. BADIA MARGARIT, *Gramàtica catalana*, Madrid, Gredos.
 Bruguera 1996: Jordi BRUGUERA, *Diccionari etimològic*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
 — 2006: Jordi BRUGUERA, *Diccionari de la formació de mots*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
 Clave 1997: *Clave. Diccionario de uso del español actual*, Madrid, Ediciones SM.
 Corominas 1976: Joan COROMINAS, *Breve diccionario etimológico de la lengua castellana*, Madrid, Gredos.
 Cunha / Cintra 1999: Celso CUNHA / Luís F. Lindley CINTRA, *Nova gramática do português contemporâneo*, 15a ed., Lisboa, Edições João Sá da Costa.

- DECat: Joan COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vol., Barcelona, Curial, 1980-2001.
- Enciclopèdia Catalana 1983: ENCICLOPÈDIA CATALANA, *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- Fabra 1956: Pompeu FABRA, *Gramàtica catalana*, Barcelona, Teide.
- Menéndez Pidal 1980: Ramón MENÉNDEZ PIDAL, *Manual de gramática histórica española*, Madrid, Espasa-Calpe.
- Pérez Saldanya et alii 2004: Manuel PÉREZ SALDANYA / Manuel SIFRE GÓMEZ / Júlia TODOLÍ CERVERA, *Morfologia catalana*, Barcelona, UOC.
- Rodrigues 2002: Alexandra Soares RODRIGUES, «Para compreender o mecanismo de formação dos chamados derivados regressivos», dins Isabel Margarida Duarte / Joaquim Barbosa / Sérgio Matos / Thomas Hüsgen (ed.), *Encontro comemorativo dos 25 anos do Centro de Linguística da Universidade do Porto*, 1, Porto, Centro de Linguística da Universidade do Porto, 9-19.
- Rull 2007: Xavier RULL, *Els substantius d'acció i efecte en català*, tesi doctoral [consulta en línia: http://www.tesisenxarxa.net/TESIS_URV/AVAILABLE/TDX-0710108-123412].
- Santiago Lacuesta / Bustos Gisbert 1999: Ramón SANTIAGO LACUESTA / Eugenio BUSTOS GISBERT, «La derivación nominal», dins Ignacio Bosque / Violeta Demonte, *Gramática descriptiva de la lengua española*, 3, Madrid, Espasa, 4505-4594.
- Seco et alii 2000: Manuel SECO / Olimpia ANDRÉS / Gabino RAMOS, *Diccionario abreviado del español actual*, Madrid, Aguilar.